

Anita Mandarić Vukušić*

SADRŽAJI INTERKULTURALNE KOMPETENCIJE U NACIONALNOM OKVIRNOM KURIKULUMU¹

Sažetak: *Pod utjecajem globalizacije mijenja se razumijevanje i prihvaćanje različitih kultura pa vrijednosti neophodne za aktivno sudjelovanje u suvremenom životu postaju ostvareni kvalitetni dijalog, razumijevanje, prihvaćanje i življenje s drugima i drukčijima. Upravo razvojem interkulturalnih kompetencija u učenika razvijamo sposobnosti potrebne za aktivno sudjelovanje u globalnom društvu. Kako bismo osigurali optimalni razvoj interkulturalnih kompetencija, promjene je potrebno uvoditi na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava, od ustanova za rani i predškolski odgoj do visokoškolskih ustanova, a posebice u izobrazbi budućih učitelja. „Nacionalnim okvirnim kurikulumom“ predlažu se osnovne smjernice poučavanja interkulturalnih kompetencija.*

Ključne riječi: *aktivno sudjelovanje, globalizacija, interkulturalna kompetencija, „Nacionalni okvirni kurikulum“.*

1. Uvod

Napretkom tehnologije mijenjaju se društveni trendovi, a time i potrebe pojedinaca. Suvremeni zapadni svijet pod utjecajem globalizacije i „umrežavanja“ okreće se novim ciljevima razvoja te sposobnosti poput brze prilagodbe novonastalim promjenama postaju od ključne važnosti. Kako bismo pripremili pojedince za suvremene zahtjeve življenja, neminovne su promjene u inicijalnom odgoju i obrazovanju. Različite zemlje Europske unije pokušale su te promjene uvesti obrazovnim reformama koje predlažu različite pristupe i organizaciju rada te razvoj učenika primjeren suvremenim tendencijama razvoja društava zemalja zapadnog svijeta (Europska komisija, 2008). Zajednička ideja tih reformi,

¹ Rad je nastao kao obveza za kolegij Interkulturalizam i škola na poslijediplomskom doktorskom studiju pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. sc. Vlatka Previšića.

pokrenuta donošenjem Bijele knjige Europskog vijeća (*European Commission*, 2011), a kasnije i sastankom Europske komisije u Lisabonu, bila je predložiti okvir temeljnih kompetencija učenika (*European Qualifications Framework*) odnosno znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje bi učenike pripremile za odgovorno ponašanje na svim poljima djelovanja i osposobile ih za cjeloživotno učenje (*European Commission*, 2004). Neki od najvažnijih projekata koji su se provodili u svrhu kreiranja okvira ključnih kompetencija bili su: DeSeCo (*Definition and Selection of Competences*) koji je 1997. pokrenuo OECD, te UNESCO-ov projekt *Learning: The Treasure Within. Commission of the European Communities* (2005) zaključuje kako temeljne kompetencije pomažu u osobnom potvrđivanju i razvoju, olakšavaju društvenu integraciju i zapošljavanje te pripremaju učenike na cjeloživotno učenje. Svaka od ključnih kompetencija smatra se jednako važnom jer svaka od njih može pridonijeti uspješnom životu u društvu znanja te svakom članu društva mora biti osigurano njihovo ravnopravno stjecanje. Kako bi se osiguralo ravnopravno sudjelovanje u društvu znanja svakom djetetu, Vijeće Europe 2009. godine zaključilo je da je u današnjem globalnom svijetu potrebno usmjeriti posebnu pažnju izgradnji okruženja u kojem se poštuju kulturne različitosti te razvoju interkulturalnih, odnosno društvenih i građanskih kompetencije (*European Commission*, 2011). Sukladno prepoznavanju ovih vrijednosti, 2010. Vijeće Europe usvojilo je *Preporuku CM/rec (2010)7 o Povelji Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava*. Ovom poveljom naglašava se važnost promicanja socijalne kohezije, vrednovanja raznolikosti i postupanja prilikom razlika i sukoba uz njihovo nenasilno rješavanje. Stoga ona preporuča primjenu pristupa i metoda poučavanja čiji je cilj učiti živjeti zajedno u demokratskom i multikulturalnom društvu (Odbor ministara, 2010).

2. Nacionalni kurikulum i pristup poticanju interkulturalne kompetencije u učenika

Nacionalni kurikuli usmjereni na učeničke kompetencije i postignuća predstavljaju jedan od glavnih smjerova kurikulske politike u europskim i drugim zemljama. Da bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskoga tržišta, Europska unija odredila je osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Obrazovna politika Republike Hrvatske prihvatila je iste temeljne kompetencije (MZOS, 2010), a to su:

1. *komunikacija na materinskomu jeziku*
2. *komunikacija na stranim jezicima*
3. *matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji*
4. *digitalna kompetencija*

5. *učiti kako učiti*
6. *socijalna i građanska kompetencija*
7. *inicijativnost i poduzetnost*
8. *kulturna svijest i izražavanje (Commission of the European Communities, 2005).*

Shodno promjenama u europskim okvirima te težnji Hrvatske da usuglasi standarde obrazovanja s europskim, u srpnju 2010. donesen je *Nacionalni okvirni kurikulum*. *Kurikulum* je temeljni i razvojni dokument koji predstavlja „znanstveno zasnovano cilja, zadataka, sadržaja, plana i programa, organizaciju i tehnologiju provođenja te različite oblike evaluacije učinaka. Ili još općenitije, on je skup planiranih i implicitnih odrednica koje usmjeravaju odgojni i obrazovni proces prema zadacima i sadržajima koji su dosljedno izvedeni iz cilja te upućuju na organizacijske oblike i načine rada, postupke provjere uspješnosti u zavisnosti od mnogobrojnih procesnih faktora i okolnosti“ (Previšić, 2007: 20).

Prema teorijskom usmjerenju shvaćanja ovog kurikula nacionalnim okvirnim kurikulumom prikazane su sastavnice kurikulskoga sustava za predškolski, opći obvezni i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, uključujući odgoj i obrazovanje za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Središnji dio *Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma* (NOK) čine opis ciljeva i očekivanih učeničkih postignuća za pojedina odgojno-obrazovna područja za razliku od dosadašnjih, usmjerenih na sadržaj, te opisi i ciljevi međupredmetnih tema koje pomažu školama da lakše povezuju nastavne predmete, racionaliziraju nastavu te je obogate izbornim i fakultativnim predmetima. NOK je osnova za razradu predmetne strukture područja, određivanje predmeta i modula jezgrovnoga kurikula, izbornih predmeta i modula, opterećenja učenika itd. Drugim riječima, odgojno-obrazovne vrijednosti, ciljevi, kompetencije i načela određena ovim dokumentom omogućuju razumijevanje osnovnoga smjera razvoja nacionalnoga kurikula i pružaju temeljne odrednice za usklađivanje plana razvoja i organizacije rada odgojno-obrazovnih ustanova. Istodobno, uključuje i širi odgovornost za promjene na sve sudionike odgojno-obrazovnog procesa (MZOS, 2010).

Temeljne vrijednosti nacionalnoga kurikula odnose se na cjeloviti osobni razvoj učenika, na očuvanje i razvijanje nacionalne duhovne, materijalne te prirodne baštine Republike Hrvatske, na europski suživot i stvaranje društva znanja koje će omogućiti održivi razvoj (Mijatović i sur., 2000). Stoga među temeljnim vrijednostima NOK-a, poput visoke kvalitete odgoja i obveznosti općeg obrazovanja, uključenošću svih učenika u odgojno-obrazovni sustav i jednakost obrazovnih mogućnosti za sve, važnost se pridaje i vrijednosti poštivanja ljudskih prava i prava djece, demokratičnosti te interkulturalizmu kako bismo smanjili neravnopravnost i predrasude prema pripadnicima drugih kultura (MZOS, 2010).

Razvoju interkulturalnih kompetencija pridonose i osnovni ciljevi obrazovanja koji se odnose:

- na osiguranje sustavnog načina poučavanja učenika, poticanje i unaprjeđivanje njihova intelektualnog, tjelesnog, estetskog, društvenog, moralnog i duhovnog razvoja u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima,
- na razvijanje svijesti učenika o očuvanju materijalne i duhovne povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnog identiteta,
- na promicanje i razvijanje svijesti o hrvatskomu jeziku kao bitnom čimbeniku hrvatskoga identiteta, sustavno njegovanje hrvatskog standardnog (književnog) jezika u svim područjima, ciklusima i razinama odgojno-obrazovnog sustava,
- na odgajanje i obrazovanje učenika u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima i obvezama djece, osposobljavanje za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i snošljivost te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva,
- na osiguranje učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i strukovnih kompetencija, osposobljavanje za život i rad u promjenjivu društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća,
- na poticanje i razvijanje samostalnosti, samopouzdanja, odgovornosti i kreativnosti u učenika,
- na osposobljavanje učenika za cjeloživotno učenje.

Među odgojno-obrazovnim ciljevima ističe se važnost razvoja sposobnosti mladog naraštaja za suvremene zahtjeve modernog društva te njegovanje vrijednosti kulturnog identiteta Republike Hrvatske uz podržavanje i njegovanje vrijednosti interkulturalnosti i poštovanje različitosti (Mijatović i sur., 2000). Postavljeni ciljevi primjereni su životu u multikulturalnom svijetu te oni zahtijevaju interkulturalni pristup jer on sam „pretpostavlja otkrivanje sličnosti i razlika – odnos, a ne samo poučavanje o različitim kulturama“ (Hrvatić i Piršl, 2007: 406). Interkulturalna kompetencija znači “stalno razvijanje razumijevanja odnosa između kultura, u čemu nam može pomoći i proučavanje shvaćanja karakterističnih vjerovanja i ponašanja pojedinih društvenih skupina unutar pluralnog društva koje se ističe svojom posebnostu u odnosu na dominantnu kulturu, etničnost, rasu, religiju, tjelesni i/ili mentalnu sposobnost, spolnu i/ili rodnu orijentaciju s ciljem konstruktivnog djelovanja i rješavanja pitanja koja se javljaju među kulturama unutar jednog društva“ (Hrvatić i Piršl, 2007: 402).

Jednostavnije rečeno, ona obuhvaća znanja o različitim kulturama, vještine prepoznavanja i prihvaćanja različitosti te stavove o svojim i drugim kulturama kroz vlastite svakodnevne obrasce i percepcije mišljenja osjećaja i ponašanja s ciljem razvijanja interkulturalnih kompetencija. Najvažnija promjena koju donosi interkulturalni odgoj, kako navode autori, promjena je u shvaćanju viđenja svijeta oko sebe (Previšić, 1994; Mijatović i sur., 2000; Hrvatić i Piršl, 2007).

Prema *Preporuci* Europskog parlamenta opis razvoja interkulturalne kompetencije pronalazimo u kompetenciji kulturne svijesti i izražavanja te društvenoj i građanskoj kompetenciji. Kompetencija **kulturne svijesti i izražavanja** odnosi se na svijest o važnosti stvaralačkog izražavanja, ideja, iskustava i emocija različitim medijima. Također, ona uključuje poznavanje i svijest o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovu mjestu u svijetu. Pritom je od ključne važnosti osposobljavanje učenika za razumijevanje kulturne i jezične raznolikosti Europe i svijeta te za njihovu zaštitu kao i razvijanje svijesti učenika o važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu (MZOS, 2010).

Društvene i građanske kompetencije uključuju osobne, međuljudske i *interkulturalne kompetencije* i obuhvaćaju sve oblike ponašanja koje pojedinac treba svladati kako bi na učinkovit i konstruktivan način sudjelovao u građanskom životu zahvaljujući poznavanju društvenih i političkih pojmova i struktura te opredjeljenju za aktivno i demokratsko sudjelovanje u društvu. Ova kompetencija dijeli se na društvenu i građansku kompetenciju. Društvena kompetencija povezana je s razumijevanjem pojedinaca i s osiguravanjem osobne i društvene dobrobiti za sebe, svoju obitelj i za svoje neposredno društveno okruženje. Pojedinci trebaju biti sposobni izražavati stres i frustracije na konstruktivan način te naučiti razliku između privatnog i profesionalnog života. Zato temeljne vještine ove kompetencije uključuju sposobnost konstruktivnog komuniciranja u različitim okruženjima, pokazivanje tolerancije, izražavanje i razumijevanje različitih gledišta, pregovaranje s mogućnosti stvaranja povjerenja i osjećanja empatije. Nužno je razumjeti kodekse i pravila ponašanja u različitim društvima i okruženjima te poznavanje osnovnih pojmova koji se odnose na pojedince, grupe, radne organizacije, rodnu jednakost i nediskriminaciju, društvo i kulturu. Pojedinci trebaju biti zainteresirani za društveno-ekonomski razvoj i interkulturalnu komunikaciju i trebaju cijeniti raznolikost i poštivati druge te biti pripremljeni za nadvladavanje predrasuda i za kompromis. Zato je važno razumijevanje multikulturalnih i društveno-ekonomskih dimenzija europskih društava i načina na koji se nacionalni kulturni identitet povezuje s europskim identitetom. Građanska se kompetencija zasniva na poznavanju pojmova demokracije, pravde, jednakosti, građanstva i građanskih prava, uključujući i ona izražena u *Povelji o temeljnim pravima* Europske unije i u međunarodnim deklaracijama te poznavanje njihove primjene na različitim institucionalnim

razinama. Ova kompetencija obuhvaća saznanja o suvremenim događajima, kao i glavne događaje i kretanja u nacionalnoj, europskoj i svjetskoj povijesti, poznavanje europskih integracija i struktura EU-a, glavnih ciljeva i vrijednosti, kao i svijest o različitosti i kulturalnim identitetima u Europi. Temeljne vještine ove kompetencije odnose se na sposobnost konkretnog sudjelovanja u javnom životu, iskazivanje spremnosti i zainteresiranosti za konstruktivno rješavanje problema koji se tiču lokalne ili šire zajednice, uz poštivanje demokratskih načela. To obuhvaća kritičko promišljanje i kreativno sudjelovanje u aktivnostima u zajednici ili susjedstvu kao i donošenje odluka na svim razinama, od lokalne do nacionalne i europske razine, a posebno sudjelovanje na izborima, puno poštivanje ljudskih prava, uključujući jednakost kao temelj demokracije, uvažavanje i razumijevanje razlika u vrijednosnim sustavima različitih religijskih ili etničkih skupina te spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnog života drugih (Commission of the European Communities, 2005).

Međupredmetne ili interdisciplinarne teme pridonose međusobnom povezivanju odgojno-obrazovnih područja i nastavnih predmeta u skladnu cjelinu. Obvezne su u svim nastavnim predmetima i svi nositelji odgojno-obrazovne djelatnosti u školi obvezni su ih ostvarivati. Zato ih je nužno uključiti tijekom kurikulske programiranja u jezgrovnom i diferenciranom dijelu, a škole ih mogu ostvariti na više načina. Kako bi se ostvarila njihova učinkovitost, predlaže se, osim provedbe u pojedinim predmetima, organizirati zajedničke projekte ili module. U *Nacionalnome okvirnome kurikulumu* navodi se opis njihove svrhe i važnosti za ostvarenje ciljeva *Kurikuluma* te njihovi opći ciljevi. U osnovnim i srednjim školama predlažu se sljedeće međupredmetne teme ili interdisciplinarni sadržaji i/ili moduli:

1. osobni i socijalni razvoj
2. zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša
3. učiti kako učiti
4. poduzetništvo
5. uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije
6. građanski odgoj i obrazovanje ^{(MZOS, 2010).}

Među prijedlozima međupredmetnih tema koje se odnose na razvoj interkulturalnih kompetencija sadržaji su tema osobnog i socijalnog razvoja te građanskog odgoja i obrazovanja. Tim temama želi se osposobiti učenike da prepoznaju i kritički procjenjuju vlastite i društvene vrijednosti kao bitne činitelje koji utječu na njihovo vlastito mišljenje i djelovanje, da razviju odgovornost za vlastito ponašanje i život, pozitivan odnos prema drugima i konstruktivno sudjeluju u društvenome životu. Odgoj i obrazovanje za osobni i socijalni razvoj omogućuje učenicima izgrađivanje komunikacijskih, organizacijskih i socijalnih

vještina i sposobnosti, jačanje samopoštovanja, stjecanje vještina suradnje u međukulturalnim situacijama i izgrađivanje zrelih stavova o drugima i sebi. Pored toga omogućuju im i razvoj sposobnosti potrebnih za izražavanje i zadovoljavanje njihovih vlastitih potreba i sklonosti, procjenu vlastitih sposobnosti, donošenje odluka i suradnju s drugima. Građanskim odgojem i obrazovanjem želi se potaknuti učenike da boljim upoznavanjem sebe i svoje uloge u razvoju društva te prihvaćanjem različitosti, razvijaju samostalnost, osobni integritet te pozitivan odnos s drugim učenicima i okolinom. Ovim temama želi se unaprijediti suradnju škole, obitelji, lokalne zajednice i društva (MZOS, 2010).

Za razvoj navedenih tema unutar predloženih odgojno-obrazovnih područja ne postoje gotovi naputci poučavanja, pa tako ni za poučavanje interkulturalizma. To nije ni njezin smisao jer za ostvarenje konstruktivnih odnosa potrebna su socijalna znanja i vještine. Nemoguće je ostvariti vrijednosti poput interkulturalizma bez prethodno razvijenih vještina slušanja, empatije, razgovaranja, pregovaranja te općenito odgovornog ponašanja prema sebi i drugima. Razvojem socijalnih kompetencija te osvješćivanjem stavova potiče se razvijanje tolerancije, solidarnosti i prihvaćanja različitosti, a te vrijednosti potrebne su pojedincu kako bi bio sposoban inicirati i održavati zadovoljavajuće i kvalitetne odnose (Katz i McClellan, 2005).

Nadalje, NOK daje podjelu odgojno-obrazovnih područja na: jezično-komunikacijsko, matematičko, prirodoslovno, tehničko i informatičko, društveno-humanističko, umjetničko te na tjelesno i zdravstveno područje. Unutar **Jezično-komunikacijskoga područja** poučavaju se i uče hrvatski jezik kao materinski jezik, hrvatski kao drugi jezik, hrvatski kao strani jezik, jezici nacionalnih manjina, moderni strani jezici, klasični jezici, hrvatski znakovni jezik i ostali jezici osoba s posebnim potrebama. Posebno se naglašava učenje materinskog jezika jer se njime razvija pripadnost svojoj zajednici i daje dublji smisao individualnog identiteta. On je mnogo više od poučavanja jezika jer pretpostavlja misaono, emocionalno i socijalno djelovanje te samo po sebi predstavlja učenje kulture. Ovladanost jezikom, poglavito materinskim, ali i drugima, temelj je za učenje ostalih područja odgoja i obrazovanja, ali i učenja tijekom cijelog života. S jedne strane teži se poznavanju hrvatskog jezika kao općega kulturnog dobra, razvoju poštovanja prema njemu, a s druge, za govornike ostalih materinskih jezika važno je to isto osvijestiti za njihov jezik uz nužnost poštivanja hrvatskoga kao službenog jezika. Jezici nacionalnih manjina kao materinski jezici trebali bi biti razrađeni u predmetnim kurikulumima jednako kao i hrvatski standardni jezik. Pri tome treba težiti razvoju poštovanja i hrvatskih građana prema jezicima, književnostima i kulturama pripadnika svih naroda koji žive u Republici Hrvatskoj i Europi. Unutar ovoga odgojno-obrazovnog područja nalazi se i zahtjev za međukulturalnim djelovanjem kojim bi učenici trebali globalno osvijestiti postojanje sličnosti i

razlika između vlastite kulture i kulture jezika koji se uči u aspektima svakodnevnog života te u značenju i uporabi pojedinih jezičnih izričaja. Na taj način učenici bi trebali steći zanimanje za kulturu jezika koji se uči te globalno osvijestiti potrebu tolerantnog i empatičnog ophođenja u kontaktima s osobama iz drugih kultura (MZOS, 2010).

Društveno-humanističko područje u cijelosti bavi se pitanjima odgoja i obrazovanja učenika za kompetentno interkulturalno djelovanje i aktivno građanstvo u društvu kojem pripada. Učenici se unutar ovog područja bave osobnim, društvenim, gospodarskim, političkim, kulturnim, religijskim i etičko-moralnim pitanjima čovjekova života i društva u različitim vremenima i na različitim prostorima (MZOS, 2010).

Svrha ovog područja jest pridonijeti razvoju učenika u samostalne i odgovorne osobe i građane koji će biti sposobni razumjeti i kritički promišljati položaj i ulogu čovjeka u suvremenome svijetu te sudjelovati u društvenome, kulturnome, gospodarskome i političkome razvoju vlastitoga društva, s posebnom odgovornošću za njegov demokratski razvoj. Ovo područje odgoja i obrazovanja trebalo bi poticati sve učenike bez obzira na njihovo nasljeđe ili kulturnu pripadnost.

Ciljevi društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja prikazani su tablicom 1.

Tablica 1 – Ciljevi društveno-humanističkog odgojno-obrazovnog područja (MZOS, 2010)

znanja	vještine i sposobnosti	stavovi i vrijednosti
- usvojiti znanja o društvenim odnosima i pojavama, o društvenim i prostornim strukturama i kontekstu u prošlosti i sadašnjosti te promišljati o njihovu značenju za budućnost - upoznati i znati objasniti svoj odnos prema drugima, odnose među ljudima, odnose ljudi prema svijetu koji ih okružuje, društveni, kulturni, gospodarski i politički razvoj čovjeka i društva - upoznati temeljne životne i religijsko-etičke poglede i razumjeti njihovu ovisnost o vremenu i kulturi te moći izraziti, objasniti i razvijati svoje stavove u skladu s vlastitim vjerskim, etičko-moralnim i kulturnim identitetom	- razviti sposobnost tumačenja društveno-geografskih pojava i procesa na mjesnoj, pokrajinskoj, nacionalnoj i svjetskoj razini - steći znanja i sposobnost kritičkoga prosuđivanja o razvoju hrvatskoga društva i njegova položaja u kontekstu europskih integracija i globalizacijskih procesa - razviti kritičko promišljanje vlastitoga djelovanja u društvu te steći znanja, vještine, sposobnosti i stavove koji pogoduju razvoju poduzetnosti i stvaralaštva - razviti komunikacijske, organizacijske i socijalne vještine, usvojiti međukulturne kompetencije koje omogućuju razumijevanje i prihvaćanje drugoga i drukčijega bez obzira na spol, kulturnu, socijalnu, rasnu, religijsku, nacionalnu i etničku pripadnost - razviti sposobnost za prepoznavanje problema i pitanja na koja treba pronaći odgovor, za planiranje i provođenje istraživanja, oblikovanje obrazloženih zaključaka te iznošenje ishoda svojega rada na različite načine, u različite svrhe i za različitu publiku	- razviti valjan odnos prema radu te usvojiti znanja, vještine, sposobnosti i vrijednosti koje omogućuju preuzimanje uloga i odgovornosti u osobnome, obiteljskome i javnome djelovanju, posebice u zalaganju za demokratski razvoj društva, - razviti samopouzdanje i sigurnost u osobne sposobnosti i identitet te razviti sposobnost uravnoteženoga odnosa prema vlastitome i zajedničkome dobru - razviti valjan stav i umijeće učenja iz svih raspoloživih izvora, pripravnost za cjeloživotno učenje te preuzeti odgovornost za vlastito učenje i profesionalni razvoj

Okvirnu predmetnu strukturu za društveno-humanističko područje čine: Priroda i društvo, Povijest, Geografija, Građanski odgoj i obrazovanje, Psihologija, Sociologija, Filozofija, Logika, Vjeronauk; Etika (alternativni predmet) te moduli: Građanski odgoj i obrazovanje (integrirano u predmete), Proizvodnja i potrošnja (integrirano u predmete), Profesionalno usmjeravanje i cjeloživotno učenje (integrirano u predmete), Građanin i poduzetništvo (integrirano u predmete), Primijenjena psihologija (integrirano u predmete) (MZOS, 2010).

Nacionalnim okvirnim kurikulumom donesenim 2010. godine, shodno preporukama Europskog vijeća, ističe se da su odgojno-obrazovne ustanove dužne provoditi odgoj i obrazovanje u duhu interkulturalizma. Osim mogućnosti da se interkulturalizam integrira i posebnim predmetom Građanski odgoj i obrazovanje, nužno ga je provoditi u svim ostalim predmetima i načinima funkcioniranja ustanova.

3. Predškolski odgoj i obrazovanje i poticanje razvoja interkulturalnih kompetencija djece

Nacionalni okvirni kurikulum za područje ranog i predškolskog razvoja djece preporuča razvoj temeljnih znanja, vještina i sposobnosti u trima potpodručjima:

- ja (slika o sebi)
- ja i drugi (obitelj, druga djeca, uža društvena zajednica, vrtić i lokalna zajednica)
- svijet oko mene (prirodno i šire društveno okruženje, kulturna baština i održivi razvoj) (MZOS, 2010: 50).

Prijedlogom područja razvoja djece želi se usmjeriti rad predškolskih ustanova na razvoj onih kompetencija koje osposobljavaju djecu za aktivno sudjelovanje i suradnju u društvu u kojem se živi zajedno. Poticanje djece u istraživanju vlastitih sposobnosti te preuzimanje aktivne uloge i odgovornosti za vlastito ponašanje put su izgrađivanja osobe koja je spremna preuzeti odgovornost za aktivnu ulogu u izgradnji boljeg društva, ravnopravnosti i demokracije. To je moguće ostvariti u uvjetima u kojima djeca imaju pravilne modele ponašanja i priliku učiti iz vlastitog iskustva. Jedino tako mogu naučiti da svojim aktivnim ponašanjem doprinose zajednici u kojoj žive i ne bojati se različitosti, nego je prihvatiti kao bogatstvo i mogućnost kreiranja novih spoznaja. Za učenje djece u ustanovama ranog i predškolskog odgoja u duhu interkulturalnog obrazovanja neophodno je ostvariti demokratsko ozračje jer jedino u takvom ozračju ostvarujemo okruženje koje podržava temeljna ljudska i djetetova prava (Slunjski i Petrović-Sočo, 2011).

4. Vrednovanje i interkulturalna kompetencija

Pored svojih odgojno-obrazovnih ciljeva *Kurikulum* predlaže standarde i kvalitetu koja bi bila obvezna za sve sudionike ovog procesa. Prijedlogom tih standarda nastoji se osigurati mjerljivost i evaluaciju sustava odgoja i obrazovanja, stoga važan segment izrade *Kurikuluma* predstavlja i vrednovanje postignuća. Ono se može provoditi vanjskim vrednovanjem ili samovrednovanjem, a polazi od postavljenih ciljeva i ishoda obrazovanja. Da bi se ostvarili planirani ishodi,

nužan je preduvjet usuglašavanje poučavanja, učenja i vrednovanja postignuća učenja s planiranim ishodima poučavanja.

Kako bi se ujednačilo vrednovanje kvalitete provođenja interkulturalnog poučavanja, preporuka *CM/Rec (2010)7* sugerira redovito vrednovanje strategije i politiku kreiranja obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava (Odbor ministara, 2010). Prema njoj sve države članice trebaju razviti kriterije za procjenu učinkovitosti programa koji trebaju obuhvatiti integraciju kulturne svijesti, znanja i vještina za ostvarenje suradnje. Važna pretpostavka kvalitetnoga interkulturalnog poučavanja predstavlja kulturna kompetencija učitelja, a povratne informacije učenika trebaju biti sastavni dio tih evaluacija (Odbor ministara, 2010).

5. Škola i interkulturalni učitelj

Jedna je od važnih funkcija škole i društvena funkcija. Ona u znatnoj mjeri pogoduje stvaranju društvenih karakteristika i općih stavova prema drugima i drukčijima. Iako se školski sustav mora reformirati sukladno promjenama u društvu, društvo koje stvaramo ovisit će o vrijednostima koje prenosimo procesom odgoja i obrazovanja. No, često osim propisanog kurikuluma koji ostvarujemo tim procesom, djeluje i onaj „nevidljivi“ ili „implicitni“ koji utječe na usvajanje kulturnih i društvenih značajki. Zato moramo pomno osvješčivati, vrednovati i istraživati vrijednosti koje se usvajaju obrazovanjem (Mijatović i sur., 2000). Vrijednosti koje su neophodne za život u multikulturalnom društvu međusobno su razumijevanje, poštivanje drugog i drukčijeg, ostvarenje dijaloga, što implicira promjene u sadržajima, ali i u njihovu provođenju. Potreban je interkulturalni pristup koji predstavlja koncepciju koja polazi od pluraliteta, a oslanja se na razvoj vještina potrebnih za ostvarenje susreta, dijaloga i međusobnog uvažavanja (Previšić, 1994). Učitelji se prilikom interkulturalnog poučavanja trebaju usmjeravati na poučavanje potrebnih znanja i vještina u učenika za snalaženje i aktivno i ravnopravno sudjelovanje u stvarnom društvu te osvješčivanje vlastitih stavova koji ga u tome sprječavaju.

Ovakvo razumijevanje interkulturalnih kompetencija zahtijeva razvijene interkulturalne kompetencije u učitelja. Kompetencije učitelja kompleksne su i zahtijevaju pomno strukturiranje izobrazbe budućih učitelja kako bi bili spremni odgovoriti specifičnostima poučavanja u duhu interkulturalizma. Prema projektu *TICKLE-project*² (2007) interkulturalni učitelj jest onaj učitelj koji ima razvijene interpersonalne, pedagoške, didaktičke, metodičke, organizacijske i suradničke kompetencije, a uz to provodi refleksiju i samoevaluaciju svoga rada. To znači da bi

² *TICKLE-project (Teachers Intercultural Competences as Keystone to Learning in Europe)* provodi Comenius projekt te ga podupire Europska unija

interkulturalno kompetentni učitelji trebali znati ponuditi optimalnu organizaciju rada kako bi mogli sudjelovati svi čimbenici odgojno-obrazovnog procesa. Oni moraju imati razvijene voditeljske kompetencije, podupirati prijateljsko ozračje te timskim oblikom rada poticati učeničku autonomiju stvaranjem okruženja pogodnog za razvoj socijalnog, emocionalnog i moralnog razvoja. Osnovna znanja koja trebaju imati poznavanje su kulturnih obilježja svoga naroda kao i naroda drugih zemalja kako bi pripremali učenike za aktivnu participaciju u suvremenome društvu. Interkulturalni učitelj trebao bi biti spreman djelovati i kao član tima škole u kojoj radi i surađivati sa svojom lokalnom zajednicom te aktivno sudjelovati u provođenju projekata svoje škole, kao i u kontinuiranoj refleksiji vlastite interkulturalne kompetencije. Također, i uključenost roditelja djece pripadnika drugih kulturnih obilježja može znatno olakšati, ali i obogatiti rad učitelja. Ako znamo da su nam roditelji partneri u odgoju djece koju poučavamo, onda posebno mjesto zauzimaju i roditelji djece pripadnika drugih kultura. Upravo kurikulskim pristupom i Hrvatska otvara mogućnost uvođenja novih sadržaja, novih pristupa u provjeravanju postignutog i vrednovanju znanja, ali i novi odnos učitelja prema poslu, učenicima i njihovim roditeljima te u razvoju onih kompetencija koje su nužne za sudjelovanje u multikulturalnom društvu u Europi (Mijatović i sur., 2000).

6. Kako provoditi interkulturalizam u odgojno-obrazovnim ustanovama?

Učenje i poučavanje interkulturalnosti ključno je pitanje obrazovne politike svakog društva. Ostvaruje ga se provođenjem na različitim razinama odgojno-obrazovnog sustava, u različitim oblicima, a s obzirom na specifičnost potreba različitih kultura i/ili manjina. U promicanju važnosti interkulturalizma organiziraju se različiti projekti, od kojih se neki odnose samo na grupe učenika, a neki na cijele škole. I Hrvatska sudjeluje u nizu projekata u kojima sudionici mogu stjecati različita iskustva sudjelovanja u drugim kulturama i koji pomažu u promicanju ravnopravnog sudjelovanja u obrazovanju djece pripadnika drugih kultura. Neki od tih projekata odnose se na razmjenu učenika u Europi, poput sljedećih: *Let's grow up together*, *Vision of the future Europe*, *Understanding the cultural European heritage*, *School contacts and exchange*, *Cultural variety-enrichment*, *conflicts*, *bond*, u kojima su imali priliku sudjelovati i učenici i učitelji (Previšić, 1997). Nekoliko je i znanstvenih projekata odobrilo MZOS, poput projekta *Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima i Obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju*.

Organizacija obrazovanja interkulturalnog odgoja i obrazovanja te učenja življenja zajedno može biti različita. Ona se provodi na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava, od predškolskog odgoja, osnovnih, specijalnih do općih

srednjih škola. Nastava se može organizirati na dva načina: ili se u potpunosti odvija na jeziku i pismu nacionalnih manjina ili se može organizirati dvojezično, gdje se onda nastava na jeziku manjina provodi u određenom broju sati ili u obliku programa prigodnih za odgoj i obrazovanje na jeziku manjina (Hrvatić, 2011). No, pored modela koji se predlažu, interkulturalni kurikulum trebao bi predvidjeti i uvođenje novih pedagoških pristupa, metoda i praksa koje bi pomogle razviti kritičko promišljanje vlastitoga kulturnog identiteta uz poštovanje svih različitosti. U osnovi tih metoda shvaćanje je važnosti utjecaja kulture na ponašanje njezinih članova koji se mogu objasniti isključivo iz pozicije kulturnog konteksta kojeg su dio pripadnici drugih kultura. Interkulturalno se učenje odnosi i na uporabu integriranog učenja učenika (Tudorache, 2012), stoga isti autor navodi da su za to primjerene one metode koje potiču učenike na istraživanje i otkrivanje (realnosti, objektivnosti, promatranje), metode koje se usmjeravaju na aktivno sudjelovanje ili praktične metode (igre uloga, modeliranja, simulacije), te metode racionalizacije konteksta i heurističke komunikacije, objašnjavanja, argumentiranja, debate, kritičko mišljenje, rad u paru, *case study*, igre uloga, projektne metode i sl. U osnovi ovih metoda aktivno je sudjelovanje učenika, iznošenje vlastitog razmišljanja uz kvalitetnu argumentaciju te razvijanje vještina suradnje prilikom istraživanja određenih pitanja interkulturalnosti (Johnson i Morris, 2010; Tudorache, 2012).

7. Zaključno razmatranje

Društvena raznolikost može stvoriti probleme i/ili obogatiti društveni život. Što učiniti kako bismo promovirali društvenu raznolikost i odgovorno građanstvo? U nekim društvima vrijednosti demokratskog građanstva uče se posebnim predmetima, dok se u drugim ono smatra integralnim dijelom kurikula. No, bez obzira na to za koji se oblik provođenja odlučili, važnu ulogu imaju učitelji u poticanju i podržavanju razvoja učenika u punopravne građane svog društva. Ako polazimo od vrijednosti poput razvoja sposobnosti učenika za učinkovito i odgovorno ponašanje, onda moramo svakodnevno kreirati uvjete i ozračje u kojem će svako dijete biti dio kolektivne odgovornosti i unutar kojeg će moći „vježbati“ odgovornost, toleranciju, poštovanje i vještine pregovaranja. Nije moguće razviti ove vještine u „umjetno“ stvorenim situacijama. U kreiranju okolnosti u kojima bi dijete razvijalo ove vještine trebalo bi djecu više poticati na razmišljanje o svakodnevnim događajima te podučavati uvažavajući situacijski pristup. Jednako važnu ulogu ima ponašanje učitelja koji svojim verbalnim i neverbalnim govorom šalje poruku o tome što je dopušteno, a što nije.

Kada se govori o interkulturalnosti, govori se o fleksibilnosti koja je potrebna da bi se prihvatile specifičnosti drugih kultura, ali bez eksterne

procjene i etiketiranja. Interkulturalizam nalaže prihvaćanje „drugih“ i „drukčijih“ na ravnopravnoj razini. Da bi se vrijednost interkulturalizma održala, važno je cjelokupno ozračje odgojno-obrazovnih ustanova: ozračje koje pruža osjećaj sigurnosti i dobrodošlice svim učenicima ostvareno u duhu razumijevanja, prihvaćanja različitosti, prijateljstva i solidarnosti; ozračje u kojem se poštuju osnovna ljudska i dječja prava, u kojem dijete može iznositi svoje mišljenje i biti ono što jest bez obzira na kulturnu pripadnost ili nacionalni identitet. Samo u stvaranju demokratičnog okruženja stvaraju se mogućnosti, ali i obveza djetetova izbora da razvija tolerantno ponašanje.

Literatura

1. OECD (2005): *The Definition and Selection of Key Competencies: Executive Summary*.
<<http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>>.
2. Commission of the European Communities (2005): *Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning*.
<http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/keyrec_en.pdf>, 12. srpnja 2011.
3. European Commission (2011): *Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. CoRe Research document*. University of East London, Cass School of Education and University of Ghent, Department for Social Welfare Studies.
<http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/coreannex_en.pdf>, veljača 2012.
4. European Commission (2004): *Key Competences for Lifelong Learning – A European Reference Framework*. <<http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/basicframe.pdf>>, 12. srpnja 2011.
5. Europska Komisija (2008): *Usklađivanje obrazovnih struktura u Europi. Sveučilišni doprinos Bolonjskom procesu*. <http://domus.srce.hr/iuoun/images/dokumenti/ostalo/general_brochurecroatian_versiofinal.pdf>, 12. srpnja 2011.
6. Hrvatić, N. (2011): Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima. *Pedagoška istraživanja*, 8(1);7 – 18.
7. Hrvatić, N. i Piršl, E. (2007): „Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja“. U: V. Previšić (ur): *Kurikulum. Teorije-metodologija-sadržaj-struktura*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima (2006): Nositelj projekta: prof. dr. sc. Neven Hrvatić. MZOS Z-projekti. <http://zprojekti.mzos.hr/public/c-prikaz_det.asp?psid=5-03&ID=1576>, 27. veljače 2012.
9. Johnson, L. i Morris, P. (2010): Towards a framework for critical citizenship education. *The Curriculum Journal*, 21(1); 77 – 96.
10. Katz, L. G. i McClellan, D. E. (2005): *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.

11. Luciak, M. i Khan-Svik, G. (2008): Intercultural education and intercultural learning in Austria – critical reflections on theory and practice. *Intercultural Education, December*, 19(6); 493 – 504.
12. Mijatović A., Previšić, V. i Žužul, A. (2000): Kulturni identitet i nacionalni kurikulum. Zagreb: *Napredak*, 141 (2), 135 – 146.
13. MZOS (2010): *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. <<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>>, rujan 2010.
14. Obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju (2006), nositeljica projekta: dr. sc. Elvi Piršl, izv. prof. <http://zprojekti.mzos.hr/public/c-prikaz_det.asp?psid=5-03&ID=2217>, 25. veljače 2012.
15. Previšić, V. (1997): „Croatian schools facing the challenge of multiculturalism“. U: V. Kaunarić (ur.), *Multicultural reality and perspectives in Croatia*. Zagreb: Interkultura, 46 – 62.
16. Previšić, V. (1994): „Multi- i interkulturalizam kao odgojni pluralizam“. U: M. Matijević, M. Pranjić i V. Previšić (ur.), *Pluralizam i odgoj u školstvu*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 19 – 22.
17. Odbor ministara (2010): *Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava*. Usvojena u sklopu *Preporuke CM/Rec (2010) 7*. <public.mzos.hr/fgs.axd?id=17317>, prosinac 2012.
18. Slunjski, E. i Petrović-Sočo, B. (2011): Rekonceptualizacija kurikula ranog odgoja i građanske kompetencije djeteta. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13(3); 88 – 116.
19. *TICKLE-project* (2007), <http://www.tickle-project.eu/toolbox/material/materials_netherlands/Link_3_Intercultural_%20competent_%20teachers%20_SBL_.pdf>, 25. veljače 2012.
20. Tudorache, P. (2012): Considerations on intercultural competence training methodology. *Revista Academiei Fortelor Terestre*, 2(66): 150 – 153.

Anita Mandarić Vukušić*

CONTENTS OF THE INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE NATIONAL CURRICULUM FRAMEWORK

Summary: *Under the influence of globalization, the understanding and acceptance of different cultures change. Therefore, values necessary for active participation in modern life are quality dialogue, understanding, accepting and living with others and the different. With development of intercultural competence, students develop the skills necessary for active participation in the global society. To ensure optimal development of intercultural competences, changes need to be introduced at all levels of the educational system (from the institution of early and pre-school education to higher education institutions), particularly in the education of future teachers. National Curriculum Framework proposes basic guidelines for teaching intercultural competences.*

Keywords: *active participation, globalization, intercultural competence, "The National Curriculum Framework".*

* Anita Mandarić Vukušić,
asistentica
Odsjek za pedagogiju
Filozofski fakultet u Splitu

* Anita Mandarić Vukušić,
Assistant
Department of pedagogy
Faculty of philosophy, Split